

Column

Marcel Dicke

Bij(e)en in Florence

Na 17 jaar was ik onlangs weer eens terug in Florence. In 1996 hadden de Italiaanse entomologen het International Congress of Entomology in deze stad georganiseerd. De openingsceremonie werd destijds gehouden in de in 1385 voltooide Santa-Crocekerk: een grote, historische kerk waarin de graven van beroemde Italianen te vinden zijn zoals Galileo Galilei en Michelangelo. Er is ook een grafmonument voor Dante. De schrijver, die waarschijnlijk aan malaria is overleden, ligt daar echter niet begraven: hij was verbannen uit Florence en zijn graf is in Ravenna. Toen ik na afloop van de openingsceremonie opstond, bleek dat mijn stoel stond op familiegraf van de Barberini's, die drie honingbijen in hun familiewapen hebben. De Barberini's komen uit de Toscaanse stad Barberino Val d'Elsa en vestigden zich in Florence in de 11de eeuw. Ze waren van adel en de familiefaam rees tot een hoogtepunt in de 17e eeuw toen Maffeo Barberini in 1623 tot paus verkozen werd als Urbanus VIII. Deze paus liet het Palazzo Barberini en vele andere bouwwerken en monumenten in Rome bouwen, meestal herkenbaar aan het familiewapen met drie bijen. In Rome liet Urbanus VIII de bijenfontein, de Fontana delle Api, bouwen. Op de Piazza Barberini natuurlijk. Bij mijn hernieuwde bezoek aan Florence wilde ik teruggaan naar het familiegraf in de Santa-Crocekerk om de drie bijen nogmaals te bekijken. Het was me na al die jaren nog niet duidelijk waarom de familie drie bijen in het familiewapen had opgenomen. Het wapen hangt ook op de pilaar van de kerk naast het graf van de Barberini's. De spreuk die bij het Barberiniwapen hoort is 'Sponte Favos, Aegre Spicula' (gaarne geef ik honing, noode de angel). Deze spreuk zou prima passen bij een bankiersfamilie uit die tijd, omdat bijen te boek stonden als spaarders die hun honing met inzet van hun eigen lijfsbehoud beschermden.

... de mode-ontwerper Alexander McQueen heeft honingbijen opgenomen in een veelheid aan ontwerpen ...

Die andere, nog invloedrijkere, familie in Florence, de Medici, deden het met een wapen met vijf rode bollen, ook wel pillen of kogels genoemd. Naast invloedrijke bestuurders vormden zij ook een belangrijke bankiersfamilie, maar hun medische achtergrond was desalniettemin belangrijker. Toch zijn niet alle bijen in het straatleven van Florence geassocieerd met de Barberini's. Op het Piazza della S.S. Annunziata staat een standbeeld van groothertog Ferdinando I de' Medici (1549-1609), hoog te paard met fiere blik kijkend in de richting van de, de stad dominerende, Duomo die aan het eind van een lange straat te zien is. Het imponerende, hoog op de sokkel staande standbeeld straalt kracht en macht uit. Wie de moeite neemt om naar de achterkant van het standbeeld te lopen om zich onder de staart van het paard te begeven, komt daar op de sokkel een grote plaque tegen. Deze is in 1640 aangebracht: tijdens de periode dat de bijenpaus Urbanus VIII aan het hoofd van het Vaticaan stond. Op de plaque staan de woorden *Maiestate tantum* (geheel en al majesteit), het motto van Ferdinando. Onder deze woorden is een honingbijenkoningin afgebeeld omringd door negentig bijen, alle gericht op de centraal geplaatste koningin. Dit moet de majesteit van Ferdinando weergeven. Hij is niet de enige

heerser wiens heerschappij vergeleken werd met een bijenvolk. Ook Napoleon Bonaparte deed dit enkele eeuwen later. Ook de kerk werd vaak vergeleken met een bijenvolk. In de tijd van Ferdinando wist men nog niet dat aan het hoofd van een bijenvolk een koningin stond en niet een koning. De Middelburger Jan Swammerdam ontdekte dit pas in 1673.

Lopend door het levendige Florence kom je langs een veelheid aan musea, kerken, koffiebars, trattoria's en gelateria's. In de etalage van een dure opticien stond een grote foto van een model met een modieuze bril. Maar het was noch het model, noch de bril die mijn aandacht trok. De vrouw had een brede nekband om met daarop vele zilveren honingbijen. De bril is ontworpen door Alexander McQueen en hij heeft ook de nekband ontworpen. Deze mode-ontwerper heeft recent honingbijen opgenomen in een veelheid aan ontwerpen zoals jurken, armbanden, schoenen en hoeden. Hij liet zich inspireren door het aangroeiende geluid van een honingbijenzwerm in Parijs. Het schijnt dat honingbijen het in de stad steeds beter doen.

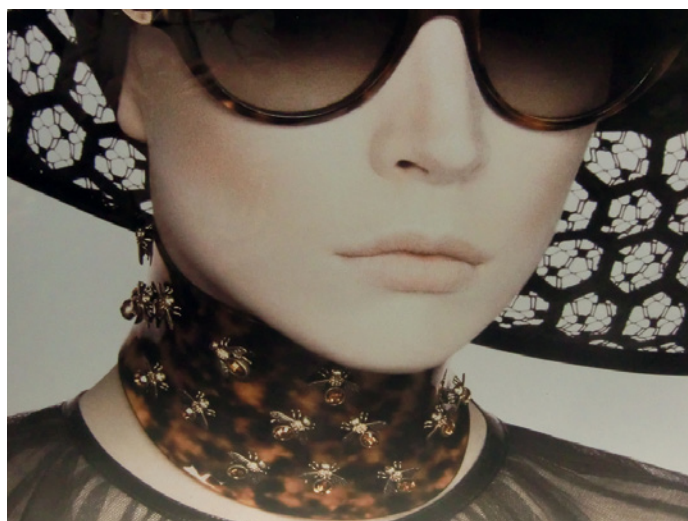

Foto: Marcel Dicke

Het doel van mijn bezoek aan Florence was een workshop van het EuroVOL onderzoeksprogramma van de European Science Foundation over plantengeuren. De voordrachten gingen over de rol van plantengeuren in de omgang van planten met biotische en abiotische stress. Planten moeten zich gedragen als economen. Als ze blootgesteld worden aan stress dan moeten ze investeren in verdediging, maar als ze teveel investeren in verdediging dan is er geen energie meer over voor groei en reproductie. Planten moeten de meest economische beslissingen nemen en dat zijn beslissingen die hen de meeste nakomelingen opleveren. Plantengeuren spelen een rol in de verdediging tegen insecten: via plantengeuren die ze produceren in reactie op vrachtschade kunnen ze de vijanden van planteneters aantrekken. Ook zijn er plantengeuren die planten beschermen tegen hittestress. En last but not least trekken plantengeuren insectenbestuivers zoals hommels en honingbijen aan. Ook hier bleef het bij plaatjes van bijen. Ik heb ze in dit koude voorjaar ook in Florence niet zien vliegen.

Marcel Dicke is hoogleraar Entomologie aan Wageningen University, marcel.dicke@wur.nl